

УДК: 371.123:005.336.5](477)

## УМІННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ ЯК НЕВІД'ЄМНА КОМПОНЕНТА ЗРОСТАННЯ ФАХОВОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ

**Н. Г. Мінасян**

*У статті проаналізовано дефініцію педагогічна імпровізація як одного з пріоритетних напрямків зростання фахової майстерності педагога мистецтва.*

***Ключові слова:** фахова майстерність, педагогічна імпровізація, педагогічна інтуїція.*

На кожному етапі розвитку сучасної школи виникало і виникає питання щодо зростання фахової майстерності педагога. Це не випадково, оскільки у вихованні особистості ХХІ століття, що здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє креативно мислити, використовувати набуті знання, вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя та життя своєї країни, головна роль належить учителю. Він є головною дійовою особою будь-яких перетворень у системі освіти.

Специфіка сучасного етапу розвитку освіти зумовлена новими завданнями, що стоять перед навчальними закладами: гуманізація і гуманітаризація освітнього процесу, висунення на перший план загальнолюдських цінностей, і в першу чергу особистості дитини як вищої, унікальної людської цінності. Отже, набувають значущості навчальні предмети художньо-естетичного циклу, метою яких і є формування ціннісних орієнтацій учнів, а проблема підвищення рівня фахової майстерності педагогів художньо-естетичного циклу набуває особливої актуальності.

До вивчення проблеми професійного зростання вчителя мистецьких дисциплін, вдосконалення фахової майстерності зверталися вітчизняні й зарубіжні вчені. Так, В. Адольф, І. Зимня, А. Хуторський звертають увагу на необхідність розробки питань підвищення професійної компетентності вчителя в умовах багаторівневої

професійної освіти; в роботах С. Єлканова, І. Зязюна, А. Кочетова, Л. Рувинського висвітлюється проблема розвитку професійного самовиховання як показника педагогічної майстерності, Л. Кондрацької, Н. Миропольської, О. Щолокової – підготовки вчителів художньо-естетичного циклу через формування системи професійно-мистецьких компетентностей.

Утім, багато питань щодо підвищення фахової майстерності вчителів навчальних предметів художньо-естетичного циклу залишаються поза увагою вчених.

На сьогодні підвищення фахової майстерності педагога залишається досить актуальною проблемою, оскільки саме майстерність впливає на якість викладання навчального предмета, а її відсутність породжує протиріччя між великим естетико-виховним потенціалом уроків означеного циклу й, практично, повною відсутністю потреби молоді спілкуватися з “високими” зразками мистецтва, неадекватністю їхнього сприйняття, появою “конфліктної субкультури” як наслідку недостатньо сформованої внутрішньої культури особистості. Зазначені факти зумовлюють моральний нігілізм, емоційну глухоту, зниження емпатії, психологічне “оніміння” сучасної молоді. Навчальні ж предмети – музичне та образотворче мистецтво, художня культура, мистецтво, естетика є одними з основних носіїв і трансляторами уявлень суспільства про систему цінностей. Тому найважливішими їхніми завданнями є формування стійких світоглядних позицій учнів, у змісті яких особливого значення набувають ціннісні орієнтації, що визначають моральні, естетичні, соціальні уявлення та переконання учнів. Підвищення ж ступеня педагогічної майстерності педагога має забезпечити осмислення життєво значущих парадигм буття, перетворення зовнішнього культурного середовища в морально-естетичний світ особистості.

Метою статті є спроба висвітлити проблему вміння педагогічної імпровізації учителя мистецьких дисциплін як невід’ємну компоненту зростання його фахової майстерності.

Фахова майстерність трактується нами як вищий ступінь професійної діяльності педагога, сформований в результаті оволодіння ним знаннями, уміннями і навичками. Професійна майстерність характеризує його з боку здатності до швидкого бездоганного виконання трудових операцій, вільного володіння досвідом, технікою і

технологіями, матеріалами і конструктивними елементами навчально-виховного процесу. І. Зязюн вважає системоутворюючим фактором фахової майстерності рефлексивну культуру і зазначає, що вона є “сукупністю здібностей, способів і стратегій для забезпечення усвідомлення і подолання стереотипів особистісного досвіду і діяльності шляхом їх переосмислення” [4, с. 43].

На уроках художньо-естетичного циклу, попри розроблений план, чітко сконструйовану композицію, майже завжди виникають непередбачувані, несподівані проблемні ситуації, що стали вже не винятком, а, як засвідчує практика, нормою. Це пов'язано і з креативністю школярів, і з їхньою достатньою поінформованістю, перебуванням з дитинства у світі новітніх технологій, що часто породжує нестандартність як мислення, так і їхньої поведінки.

Педагогічна майстерність виявляється у тому, як учитель може адекватно аналізувати ситуацію, миттєво прийняти рішення й публічно його реалізувати, імпровізувати, самоактуалізувати власний творчий потенціал.

Таким чином, уміння *педагогічної імпровізації* стає одним із пріоритетних напрямків зростання фахової майстерності вчителя мистецьких дисциплін і трактується нами як *творчий процес, спрямований на перебудову попередньо спланованого задуму уроку в співавторстві з учнями й створення нової навчальної ситуації*. Необхідною умовою виникнення педагогічної імпровізації є наявність творчої атмосфери на уроці.

Спираючись на дослідження Л. Берикханової [1], О. Булатової [2], С. Землякової [3], виокремлюємо аспекти, передбачені педагогічною імпровізацією:

а) уміння вчителя оперативно орієнтуватися у різних навчально-виховних ситуаціях і швидко коригувати свій задум відповідно до конкретних обставин спільної з учнями діяльності та своїх творчих можливостей;

б) уміння спонтанно відійти від стереотипних, спланованих дій, навіть від заздалегідь розробленої структури уроку, але перебудувати урок так, щоб не загубилася його цілісність;

в) у разі потреби перейти на інші умови спілкування з учнями на основі партнерства, усвідомлюючи, що художньо-естетична

вихованість формується саме за реальної участі в творчій спільній діяльності вчителя й учнів.

Педагогічна імпровізація – внутрішньо очікуваний, але зовні несподіваний для вчителя момент, коли найяскравіше виявляється його педагогічне “Я”.

Ми розглядаємо педагогічну імпровізацію у двох площинах – *перше*: як творче вирішення непередбачуваних навчальних ситуацій, що виникають унаслідок випадкового виявлення залежностей у логіці матеріалу, які не були взяті до уваги, нестандартних запитань учнів, раптової ідеї, спонтанної ситуації-спогаду, несподіваної асоціації. Імпровізацію також можуть зумовити настрої учнів, конфліктні ситуації, іноді навіть некоректна поведінка. *Друге*: як інтуїтивне передбачення проблем, які можуть виникати на уроці, реалізація спеціально продуманої імпровізації й використання власних “творчих скарбничок”.

Прикладами творчого вирішення непередбачуваних навчальних ситуацій можуть бути:

- заміна творів мистецтва, що пропонуються програмою;
- спонтанне інсценування або читання в особах для оживлення статичного художнього матеріалу (картини, скульптури тощо);
- відтворення “минулого” головного героя або прогнозування його “майбутнього” під час аналізу-інтерпретації художнього твору;
- проведення художньо-історичних паралелей шляхом виконання завдання-актуалізації “А в цей час...”;
- виконання учнями власних художніх творів за сприйнятливих умов;
- миттєве звертання вчителя до колекції художніх кінофільмів і демонстрація уривків із них для підтвердження власних думок.

*Інтуїція* в імпровізації працює в режимі цільової пошукової домінанти, що забезпечує “вихід” варіантів, які зберігаються у пам’яті вчителя, у групу дій, що виконуються. Суттєвим моментом у цьому процесі є “парадокс випередження”, що об’єднує “тут” і “зараз” процеси народження задуму та його втілення.

Хоча імпровізація і носить інтуїтивний характер, її основи цілком реальні: загальнокультурні та психолого-педагогічні знання учителя,

його уміння та навички, широкий світогляд, свіжість сприйняття й безпосередня реакція, внутрішня й зовнішня свобода, артистизм, почуття гумору тощо.

Означимо деякі види педагогічної імпровізації як результату виникнення у свідомості вчителя асоціацій, що поєднують змістовий матеріал уроку з його попереднім загальнокультурним і життєвим досвідом:

- асоціації з літературно-художніми образами;
- принагідні зауваження;
- приклади з художніх творів;
- притчі;
- порівняння;
- жарти;
- спогади;
- цікаві випадки із життя тощо.

Вельми ефектними є спонтанні посилання на відповідні фрагменти популярних книжок, телевізійних програм, художніх фільмів, навіть рекламних кліпів. Учитель має усвідомлювати, що учні цінують учительський досвід, його обізнаність у знанні сучасного телебачення й кінематографа, молодіжних течій та уподобань, моди, вміння миттєво підтримати розмову, використати педагогічний експромт, організувати дискусію з насущних для молоді питань. Вагомим для учнів є і досвід учителя в мандрах різними країнами світу, цікаві спогади про них. У його арсеналі мають бути завжди світлини, відеосюжети, альбоми тощо.

Учитель, аналізуючи запропонований авторами програми художній матеріал, має передбачити неочікувані ситуації на уроці. Це і обумовлює доречність підготовленої імпровізації, так званого “парадоксу випередження”, що забезпечується педагогічною інтуїцією.

Отже, вміння педагогічної імпровізації допомагає вчителю відійти від сконструйованої композиції уроку, вирішити непередбачене, а потім інтуїтивно-логічно, плавно перейти до запланованої діяльності, для того щоб здійснена імпровізація органічно вписалася у весь хід педагогічного процесу і була логічно завершеною.

Гармонійне поєднання сконструйованого плану й педагогічної імпровізації уможливорює реалізацію ідеї логічної та емоційної цілісності побудови уроку, що поєднує в собі закони розвитку дії у

мистецтві (насамперед драми) і закони побудови шкільного уроку. Поєднання моментів педагогічної імпровізації і запланованого заздалегідь ходу уроку не дають загубитися меті й завданням, вони відображають емоційну напругу всіх учасників, де педагог – ведучий, а учні – ведені, створюють ситуацію переживань єдиних почуттів усіма учасниками навчально-виховного процесу. Таке поєднання реалізує синтез процесів вивчення мистецтва і проблемного виховання засобами мистецтва, а педагогічна імпровізація виступає невід'ємною компонентою фахової майстерності учителя художньо-естетичного циклу.

Перспективним вважаємо подальші дослідження складових фахової майстерності вчителя, таких, наприклад, як його самоосвіта і саморозвиток.

#### Література

1. Берикханова Л. Ю. Педагогическая импровизация в деятельности учителя : дис.... канд. пед. наук :13.00.04 / Людмила Юрьевна Берикханова. – Тюмень, 1990. – 261с.
2. Булатова О.С. Использование возможностей театральной педагогики в процессе становления личности учителя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Оксана Сергеевна Булатова. – Тюмень, 1999. – 236 с.
3. Землякова С. А. Формирование умений педагогической импровизации у преподавателя высшей школы : дис. ... канд. пед. наук :13.00.08 / Светлана Анатольевна Землякова. – М., 2003. – 135 с.
4. Зязюн І.А. Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: зб. наук. пр. [Текст] / Іван Андрійович Зязюн. – К.: КНЕП, 2003. – 679 с.

#### **УМЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ИМПРОВИЗАЦИИ КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ КОМПОНЕНТА РОСТА ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА УЧИТЕЛЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ЦИКЛА**

*Н. Г. Минасян*

*В статье проанализирована дефиниция педагогическая импровизация как одно из приоритетных направлений роста профессионального мастерства педагога искусства. Ключевые слова: профессиональное мастерство, педагогическая импровизация, педагогическая интуиция.*

#### **THE SKILLS OF PEDAGOGICAL IMPROVISATIONS AS AN INTEGRAL COMPONENT OF PROFESSIONAL SKILLS GROWTH OF THE TEACHER OF ARTISTIC – AESTHETIC CYCLE**

*N. G. Minasyan*

*The author of the article gives analysis of the definition of pedagogical improvisation as one of the priorities of the growth of professional skill of the teacher of art.*

**Keywords:** *professional skills, teaching improvisation, teacher insight.*

**Мінасян Наталія Григорівна** – кандидат педагогічних наук, директор Новоамвросіївської ЗОШ I – III ступенів (Донецька область, Україна), E-mail: [natashaminasian@mail.ru](mailto:natashaminasian@mail.ru)

**Minasyan Natalia Grygorivna** – Candidate of pedagogical sciences, Director Novoamvrosievsk School I - III levels (Donetsk region), E-mail: [natashaminasian@mail.ru](mailto:natashaminasian@mail.ru)

*Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Інституту проблем виховання НАПН України Н. Є. Миропольська*

*Reviewer: Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Myropolska Natalia E., Institute of Education NAPS of Ukraine.*

УДК 37.037

## **СУТНІСТЬ ЕСТЕТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

**Г. М. Мовлян**

*В статті розглянуто феномен естетичної свідомості студентської молоді. Доведено, що естетична свідомість студентської молоді є багаторівневою і динамічною структурою, основними компонентами якої є естетичні інтереси, почуття, смаки, ідеали та ін. Повний перелік „складових” неможливо надати в одній статті, але можна виділити деякі основні категорії, що і буде зроблено в наших подальших публікаціях.*

**Ключові слова:** *свідомість, естетична свідомість, студентська молодь, методологічні підходи: асоціально-історичний; філософський; інформаційно-кібернетичний; психолого-педагогічний.*

У процесі наукового пошуку педагогічних засад розгляду категорії „естетична свідомість особистості” варто враховувати